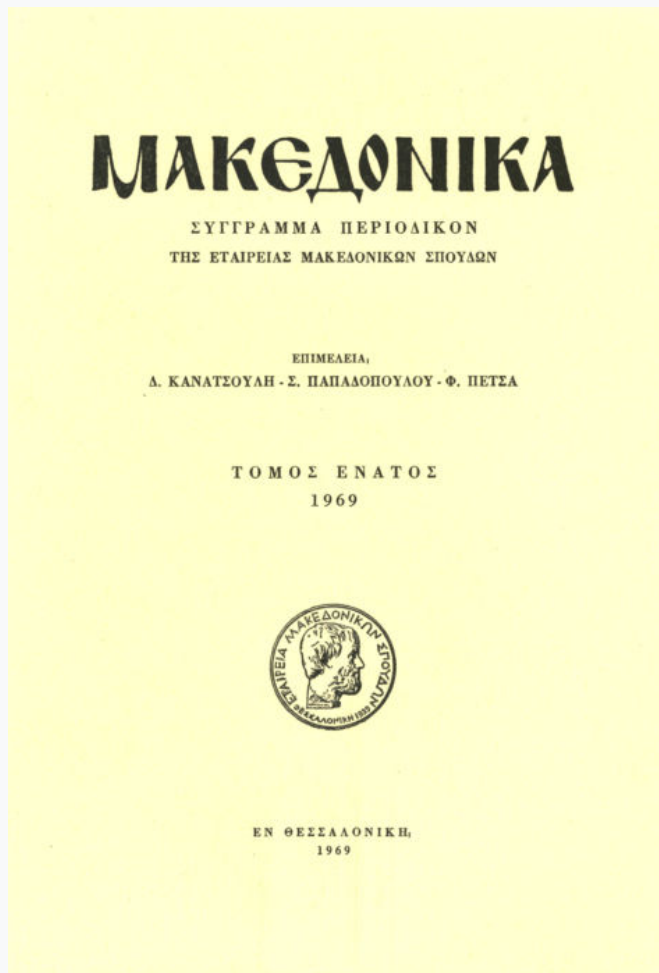

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Constantin Papoulidis, Nicodème I' Hagiorite
(1749-1809)

Χ. Κ. Παπαστάθης

doi: [10.12681/makedonika.1058](https://doi.org/10.12681/makedonika.1058)

Copyright © 2015, Χ. Κ. Παπαστάθης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαστάθης Χ. Κ. (1969). Constantin Papoulidis, Nicodème I' Hagiorite (1749-1809). *Μακεδονικά*, 9, 358–360.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.1058>

όμιλη για μιὰ ξεχωριστή ἀρχιτεκτονική στὸν Λαγκαδᾶ. Κατὰ τὰ ἄλλα προσφέρει πλήρη καὶ καθαρὴ περιγραφὴ τῆς λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ χωριοῦ.

Ξεχωρίζει τρεῖς τύπους σπιτιῶν: α) τὸν ἰσόγειο, β) τὸν μονόροφο καὶ γ) τὸν ἐνδιάμεσο. Τὰ κείμενα συνοδεύουν πολλὲς φωτογραφίες μὲ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῶν τριῶν ἀνωτέρω τύπων: πόρτες, χαγιάτια, τζάκια, κλπ., καὶ πίνακες σχεδίων ὅπου μὲ ἐπιμέλεια δίνονται κατόψεις, προσόψεις κλπ. λαϊκῶν σπιτιῶν. Παραθέτει, τέλος, κατάλογο μὲ «λαϊκὲς τεχνικὲς λέξεις».

Ἀκολουθοῦν: Τροφές - Λαϊκὴ μαγειρικὴ (σ. 44-45), Λαϊκὴ φορεσιὰ (σ. 46-53), Λαϊκὴ ὕφαντικὴ (σ. 53-60), ὅπου παρνετίζονται εἰκόνες μὲ σχέδια ὕφαντῶν. Γεωργικὰ ἐργαλεῖα (σ. 60-67), ὅπου ἀναφέρονται τὰ τοπικὰ ὀνόματά τους καὶ δίνεται τὸ σχῆμα τοῦ καθενὸς σὲ πίνακες σχεδίων. Τὸ μέτρημα τῆς σοδειᾶς (σ. 67-68). Ὀνομασία τῶν ζώων (σ. 68).

Συνεχίζει μὲ τὴν οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ (σ. 69-71) καὶ τελειώνοντας μὲ τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου (σ. 71-78).

Ἐξετάζει μετὰ τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση, τὸ λαϊκὸ δίκαιο (σ. 79-81), τὸν θάνατο (σ. 81-83).

Στὸ τρίτο καὶ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ δευτέρου μέρους ἐξετάζει τὴν πνευματικὴ ζωὴ. Ἀναφέρεται στὴ λαϊκὴ λαϊρεία (σ. 84-91) καὶ παραθέτει τὰ σχετικὰ μὲ τὶς καθιερωμένες γιορτὲς ἔθιμα. Καταγράφει συνολικὰ ἐβδομήντα ἕνα δημοτικὰ τραγοῦδια (σ. 91-121) κατὰτάσσοντάς τα κατὰ τὴ σειρὰ πού ὑποδεικνύει ἡ γνωστὴ ἔκδοση τῆς Ἀκαδημίας μὲ μουσικὴ καταγραφὴ δύο τραγουδιῶν ἀπὸ τὸ μουσικὸ Σπυρ. Θ. Περιστερῆ.

Τελειώνει τὸ μέρος τῶν Λαογραφικῶν μὲ τὴ λαϊκὴ ἱατρικὴ (σ. 121-122) καὶ μὲ τὰ τοπωνύμια τῆς περιοχῆς (σ. 123-126).

Ἀναφέρουμε τὸν πλούσιο πίνακα τῶν βοηθημάτων (σ. 130-132) καὶ σημειώνουμε τὴν ἀπουσία ἀπ' αὐτὸν τοῦ λαμπροῦ βιβλίου: Σκέψεις καὶ ἐντυπώσεις ἐκ περιοδείας ἀνὰ τὴν Μακεδονίαν (1905-1906), Ἐκδόση Β', Θεσσαλονίκη 1962, τοῦ Γεωργίου Χατζηκυριακοῦ. Στὶς σελίδες 5, 6, 7 καὶ 8 τοῦ βιβλίου ὑπάρχουν χρήσιμες πληροφορίες γιὰ τὸν Λαγκαδᾶ καὶ τὴν περιοχὴ του.

Ὁ συγγρ., μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ του. Προσέφερε κατὰ τὸ δυνατόν πλήρη εἰκόνα τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς κομόπολης πλαισιωμένη ἀπὸ τὰ λαογραφικὰ τῆς. Ἐπέτυχε, παρὰ τὶς δυσκολίες πού οὐναντᾶ κάθε μὴ εἰδικὸς τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ἔχοντας, προφανῶς, ὑπόψη τῆς ὅλα αὐτὰ καὶ ἐκτιμώντας σωστὰ τὴν ἐργασία τοῦ κ. Ν. Β. Κοσμῆ τὴν συμπεριέλαβε στὶς σειρὰ τῶν ἐκδόσεών της· τὸ πνεῦμα τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ἄλλωστε, συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς.

N. A. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Constantin Papoulidis, Nicodème l' Hagiorite (1749-1809), Ἀθήναι (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν «Θεολογίαν», τ. ΑΖ' (1966), σ. 294-313, 390-415, 575-590, ΑΗ' (1967), σ. 95-118 καὶ 301-313), 1967, σχ. 8ον, σελ. 102.

Ἐδῶ καὶ μερικὲς δεκαετίες ἡ φιλολογικὴ ἔρευνα στράφηκε καὶ πρὸς τὰ μνημεῖα τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ. Ἀρκετὲς ἀξιόλογες μελέτες ἐξεδόθησαν καὶ ὑπολείπεται ἀκόμη εὐρὸ πεδίο γιὰ νέες ἐργασίες. Δυστυχῶς δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε τὸ ἴδιο γιὰ τὴ θεολογικὴ γραμματολογία τῆς νεοελληνικῆς περιόδου. Ἡ θεολογικὴ κίνησις τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας λανθασμένα θεωρεῖται φτωχικὴ μίμηση τῆς βυζαντινῆς καὶ δὲν ἔχει ἐρευνηθῇ συστηματικὰ, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις. Στὶς ἐξαιρέσεις αὐτὲς συγκαταλέγεται ἡ ἀξιόλογη μελέτη τοῦ κ. Παπουλίδη γιὰ μιὰ ξεχωριστὴ μορφή τῆς νεοελληνικῆς θεολογίας,

τὸ Νικόδημο Ἀγιορείτῃ καὶ τὴν παραδοσιακὴ κίνησιν τῶν Κολλυβάδων στὸ Ἅγιο Ὅρος κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα.

Ἡ μελέτη πρωτοδημοσιευτικῆ ἑλληνικὰ στὸ δημοσιογραφικὸ ὄργανο τοῦ Οἴκου-με-νικὸ Πατριαρχεῖο «Ἀπόστολος Ἀνδρέας»¹ καὶ συμπληρωμένη με̑ νέα στοιχεῖα τυπώθηκε γαλλικὰ στὴ «Θεολογία», ἀπὸ τὴν ὁποία κυκλοφόρησε σὲ ἀνάτυπο. Διαιρεῖται σὲ τρία βασικά μέρη. Στὸ πρῶτο μέρος ὁ ο. ἀσχολεῖται με̑ τὴ ζωὴ καὶ μαθητεία τοῦ Νικοδήμου στὴ Νάξο, Σμύρνη καὶ Ἅγιο Ὅρος, στὸ δεύτερο με̑ τὴ δράση του στὸν Ἀθῶνα καὶ στὸ τρίτο με̑ τὴν πλοῦσια συγγραφικὴ του παραγωγὴ.

Ἡ προσωπικότητα τοῦ Νικοδήμου εἶναι συνυφασμένη με̑ τοὺς Κολλυβάδες, γιὰ τοὺς ὁποίους λίγα γνωρίζουμε καὶ αὐτὰ ἀρκετὰ σκοτεινὰ. Εἶναι, βέβαια, γνωστὴ ἡ ἀφορμὴ τοῦ κινήματός τους. Στὴ δεύτερη πεντηκονταετία τοῦ 18ου αἰώνα ἀρχίζει νὰ πνέῃ ἕνας ἀνεμος μεταρρυθμίσεων στὸ Ἅγιο Ὅρος, με̑ τὸν ὁποῖο δὲν εἶναι ἀσχετὴ ἡ παρουσία τοῦ Εὐ-γενίου Βούλγαρη στὴν Ἀθωνιάδα Σχολή. Τότε οἱ Ἀγιαννανεῖτες μοναχοὶ γιὰ νὰ προλαβαῖ-νουν τὴν ἀγορὰ τῶν Καρυῶν μετέθεσαν τὰ μνημόσυνα ἀπὸ τὴ λειτουργία τοῦ Σαββάτου στὴν Κυριακή. Ἡ ἐνέργειά τους σκανδάλισε τὸν Καυσοκαλυβίτη διάκονο Νεόφυτο τὸν Πελοποννήσιο ποὺ ἄρχιζε ἀμέσως δογματικὸ ἀγῶνα, ἀποβαίνοντας ἔτσι ὁ πρῶτος χρονο-λογικὰ Κολλυβάς. Δεύτερη ἀφορμὴ ἔδωσε στὰ 1783 ἡ ἐκδοσις ἑνὸς βιβλίου, ἀνωνύμου συγγραφῆς, γιὰ τὴ συχνὴ Θεία Μετάληψη, ποὺ τὸ κατεδίκασε ὁ πατριάρχης Γαβριὴλ Δ'. Οἱ διαφωνίες αὐτὲς δημιούργησαν στὸν Ἀθῶνα δύο σχολές, τοὺς Παραδοσιακοὺς ἢ Κολλυβάδες καὶ τοὺς λεγομένους «Δυτικούς». Ἀρχηγέτες τῶν πρῶτων ἦταν ὁ πρῶν μητροπολίτης Κορινθίας Μακάριος Νοταρᾶς, ὁ Ἀθανάσιος Πάριος καὶ ὁ Νικόδημος Ἀγιο-ρείτης, ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν ψυχὴ τοῦ παραδοσιακοῦ κινήματος, τὸν «θεολόγο τῶν Κολλυ-βάδων», ὅπως χαρακτηριστικὰ τὸν ἀποκαλεῖ ὁ κ. Παπουλίδης. Τὸ κίνημα τῶν Κολλυβά-δων ἐν τέλει καταδικάστηκε καὶ οἱ περισσότεροί τους ἐξορίσθηκαν ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὅρος.

Μὲ κέντρο τὴ διαμάχη Κολλυβάδων καὶ «Δυτικῶν», ὁ συγγρ. μᾶς δίνει ἀνάγλυψη τὴ μορφή καὶ τὸ ἔργο τοῦ Νικοδήμου καὶ συνάμα με̑ δευδέρκεια ἐξετάζει τὴν ἐποχὴ του καὶ τίς τότε τάσεις τῆς ὀρθόδοξης θεολογικῆς σκέψεως. Ἐργάσθηκε εὐσυνειδήτα, χρησι-μοποίησε πλοῦσια βιβλιογραφία, καθὼς καὶ ἀνέκδοτες πηγὲς καὶ κατάρθρωσε νὰ ὑποτάξῃ τὸ ποικίλο ὕλικό. Στὴν ἐργασία τοῦ κ. Παπουλίδη δὲν ὀφείλουμε μόνο τὴν πρώτη συστη-ματικὴ μελέτη γιὰ τοὺς Κολλυβάδες καὶ τὸ Νικόδημο, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ νέα στοιχεῖα ποὺ μερικὰ θὰ ἤθελα νὰ τόνισω ἰδιαίτερα. Τὰ θεολογικὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τοὺς Κολλυβάδες δὲν εἶναι μόνο τὰ μνημόσυνα καὶ ἡ συχνὴ Θεία Μετάληψη, ὅπως νομίζαμε. Εἶναι ταυτόχρονα οἱ Ἅγιες Εἰκόνες, ὁ ἀφορισμός, ὁ μικρὸς καὶ μεγάλος Ἀγιασμός, τὰ ἅγια ὄπλα καὶ Ἀντίδορο, ἡ κοινωνία ὁλοκλήρου τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ἀνάγνωσις τῶν μυστικῶν εὐχῶν. Ἀποδεικνύεται ἐπίσης ἡ σχέση τῶν Κολλυβάδων με̑ τοὺς «νεομάρτυ-ρες» τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἡ ἐπίδρασίς τους ἐκτὸς τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ὅχι μόνο στίς ἑλληνικὲς περιοχὲς ἀλλὰ στὴν Ἀνατολή καὶ στίς σλαβικὲς καὶ ρουμανικὲς χῶρες, καθὼς καὶ ὁ σύνδεσμός τους με̑ τὴ βυζαντινὴ θεολογία τοῦ 14ου αἰῶνα καὶ τὸ ἔργο τῶν Ἀλ. Παπα-διαμάντη καὶ Ἀλ. Μουρατίδη στὸν 20ῦ αἰῶνα. Ἀποδεικνύει ἀκόμη ὅτι ὁ Νικόδημος, ἂν καὶ κατεῖχε τὴ ρωμαιοκαθολικὴ θεολογικὴ γραμματολογία, δὲν ἦταν ἐπηρεασμένος ἀπὸ αὐτήν· ὅτι τὸ ἀνωνύμου συγγραφῆς βιβλίο γιὰ τὴ συχνὴ Θεία Μετάληψη εἶναι ἔργο τοῦ Μακαρίου Νοταρᾶ καὶ ὅχι τοῦ Νικοδήμου, στὸν ὁποῖον ὁμως ὀφείλουμε τὴν ἐπεξεργασία τῆς β' ἐκδόσεως· ὅτι δὲν ὑπάρχει καμία ἐνδειξὴ πὼς ὁ Νικόδημος ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν Ἀθῶ-να ἢ ὅτι καταδικάστηκε μαζί με̑ τοὺς ὑπολοίπους Κολλυβάδες, ὅπως εἶχε ὑποστηρίξει ὁ Ν. Ἐμμ. Ἀρκάς. Σπουδαία ἐπίσης εἶναι ἡ συμβολὴ τοῦ συγγρ. στὸ τρίτο μέρος τῆς μελέ-

1. Ἀρ. φύλ. 633-656, 28.8.1963 - 6.2.1964.

της του, όπου υποδειγματικά κατατάσσει καθ' ὕλην τὰ ἔργα τοῦ Νικοδήμου καὶ μᾶς παρουσιάζει ἓνα ἄγνωστο στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία ἔργο του ἀπὸ τῆ ρωσικῆ του μεταφραση.

Θὰ ἤθελα, πάντως, νὰ παρατηρήσω ὅτι μεγάλο μέρος τῆς ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας παρουσιάζεται μόνο μεταφρασμένο στὰ γαλλικά. Ἴσως, ὁμως, αὐτὸ νὰ ὀφείλεται σὲ ἐκδοτικὲς ἀνάγκες. Ἐπίσης τὸ κεφάλαιο γιὰ τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ τὸ θάνατο τοῦ Νικοδήμου ἔχει τεθῆ στὸ τέλος τοῦ β' μέρους, ἐνῶ κανονικά θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ πρώτου, ὅπου ἡ βιογραφία του. Οἱ παρατηρήσεις μου ὁμως αὐτὲς οὔτε μποροῦν οὔτε σκοπὸ ἔχουν νὰ κλονίσουν τὴν ἀξία τῆς μελέτης. Ὁ σ. πρέπει νὰ εἶναι περήφανος πὺ ἡ ουστηματικὴ ἐργασία του ἀπέδωσε μιὰ τόσο ἀξιόλογη ἱστορικοθεολογικὴ μελέτη γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ρεύματα τῆς νεοελληνικῆς θεολογικῆς σκέψεως. Στὸ παρελθὸν εἶδαμε, βέβαια, μερικὲς συμβολὲς γιὰ τοὺς Κολλυβάδες καὶ ἄλλοι χαρακτηρίσαν τὸ κίνημά τους σκοταδισμό (Παπαντωνίου, Βαλέτας) καὶ ἄλλοι ἀναγέννηση (Βερίτης, Κολιτσάρας). Ὁ σ. τὸ χαρακτηρίζει παραδοσιακὸ ἐπιστροφή στὶς ρίζες. Σκοπὸς τοῦ βιβλιογραφικοῦ σημειώματός μου δὲν εἶναι νὰ πάρω θέση στὸ χαρακτηρισμὸ τῶν Κολλυβάδων. Ἐπιθυμῶ πάντως νὰ τονίσω ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ἡ σχολὴ τῶν Κολλυβάδων ἦταν πράγματι σκοταδιστικὴ, δὲν παύει νὰ ἀποτελεῖ καρποφόρο σταθμὸ στὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ ὁποδοῦλου γένους μας. Καὶ αὐτὸ κάνει τὴ μελέτη τοῦ κ. Παπουλίδη ἀκόμη πιὸ εὐπρόσδεκτη.

Χ. Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ

Βασίλειος Θ. Βογιατζή, 'Η γεωπολιτική και οικονομική σπουδαιότης διὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦ μακεδονοθρακικοῦ χώρου, Θεσσαλονίκη 1968 ('Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 27), 8ον, σελ. 23.

Κατὰ τὴν κατοχὴ καὶ τὰ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση χρόνια κυκλοφόρησε πληθὸς μελετημάτων σχετικῶν μὲ τὶς «ἀναγκαῖες» ἑδαφικὲς διεκδικήσεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν «ἀπαραίτητο» ζωτικὸν ὅχρον, πὺ ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ ἀποκτήσῃ. Ὅλες οἱ μελέτες αὐτὲς ἔπασαν ἀπ' τὸ ἴδιο βασικὸ ἐλάττωμα. Ἄν καὶ γράφτηκαν κυρίως ἀπὸ οἰκονομολόγους, οἱ συγγραφεῖς τους σὲ στιγμὲς ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὀνείρων λησιμόνησαν πὺς οἱ ὑπάρχοντες συντελεστὲς τῆς παραγωγῆς, τὸ ἔδαφος καὶ ἡ ἐργασία, ἦταν σὲ θέση, μὲ κατάλληλη βέβαια ἀξιοποίηση, νὰ καταστήσουν βιώσιμη τὴν Ἑλλάδα, καὶ μὲ μεγαλύτερον ἀκόμη πληθυσμὸ. Ἀπὸ τότε πέρασαν 25 σχεδὸν χρόνια καὶ παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητη πρόοδο τῆς Ἑλλάδος σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς — μολονότι ὁ πόλεμος ἔληξε γιὰ μᾶς τὸ 1950 — διαπιστώνουμε ὅτι συστηματικὴ ἐργασία πρὸς τὴν πλήρη ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων τοῦ τόπου μας δὲν πραγματοποιήθηκε, παρὰ τὰ μεσσιανικὰ κηρύγματα τῶν ἐκάστοτε κυβερνήσεων. Αἰσθανόμεσθε τουλάχιστον τὴν ἱκανοποίηση νὰ βλέπουμε ἐκδόσεις μελετῶν, σὰν τὴν παρούσα τοῦ κ. Βογιατζή, πὺ γραμμὴν μὲ εἰλικρίνεια καὶ βαθειὰ γνώσιν τῆς πραγματικότητος ἀνταρτᾷ σὲ τὶς νεφέλες τῆς ἐθνικῆς μας μακαριότητος. Τὰ προβλήματα τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης δὲν θεωροῦνται ἀπὸ τὸν συγγρ. προβλήματα τοπικά. Ἀντίθετα, ἀποτελοῦν ζητήματα πὺ ἀφοροῦν ὁλόκληρον τὸν ἑλληνισμόν, ὡς ἔθνος καὶ ὡς κράτος, μιὰ πὺ ὁ μακεδονοθρακικὸς ὅχρος μαζί μὲ τὴν Ἠπειρὸν ἀποτελοῦν τὴ σπονδυλικὴν τοὺ στήλην.

Δὲν ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερη ἐξαρση τῆς συμβολῆς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ὅχι μόνον στὴν ἱστορίαν τοῦ γένους μας, ἀλλὰ καὶ στὴν οἰκονομικὴ καὶ δημογραφικὴ ἀνάπτυξιν ὅσο καὶ στὴ στρατιωτικὴ ἄμυνα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ οἰκονομία τῶν περιοχῶν αὐτῶν γιὰ τὸ ἔθνικόν σύνολο παραμένει καὶ σήμερον, μετὰ παρέλευσιν δεκαετιῶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσίν τους, σεβαστὴ γιὰ τὴ θεωρητικὴν ἐρευναν, ὅχι ὁμως καὶ γιὰ τὴν κρατικὴν πολιτικὴν. Ἡ Μα-